

Дисципліна: «Історія української музики»

Група: II курс.

Факультети: історико-теоретичний

Дата занять: 19.03.

Викладач: Гусарчук Т. В., доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики

Тема:

Музична культура України XIX століття

(Романтизм)

(продовження)

Музична культура 40–60-х років XIX століття

План

1. Історичні умови розвитку культури.
2. Музичне життя.
3. Музична фольклористика.
4. Професійне музичне мистецтво.

Основний зміст лекції

1. Історичні умови розвитку культури.

Активізація суспільно-політичного життя і нові тенденції в суспільній думці. Виникнення у 1840-х роках нової верстви демократичної української інтелігенції (серед них – історики, етнографи, письменники та ін.), яка відстоювала національні й соціальні інтереси народу. Об'єднання деяких представників цієї інтелігенції в середині 1840-х років у таємне товариство – Кирило-Мефодіївське братство, яке висунуло першу українську політичну програму й накреслило основні лінії українського національного

відродження.

Значний вплив на пробудження національної свідомості й активізацію соціальної боротьби українського народу «Кобзаря» Т. Шевченка (перше петербурзьке видання 1840 р.). Виникнення українського народницького руху і його зв'язки з російським. Поява у Петербурзі (кінець 1850–х років) центру українського національного руху і народництва (діяльність українського товариства «Громада», видавництва, яке друкувало твори П. Куліша, Т. Шевченка та ін.); друкування журналу «Основа».

Вплив революційних подій 1848 – 1849 рр. у Західній Європі, зокрема в Австро-Угорській імперії, на політичну та культурну ситуацію в Західній Україні. Створення української політичної організації – Головної Руської Ради (1848 р.). Скасування в Галичині кріпацтва (1848 р.), перетворення Австро-Угорської держави на конституційну монархію (1861 р.), що сприяло розширенню деяких прав українського народу на цій території. Активізація національного відродження в Галичині. Виникнення літературно-наукового товариства «Галицько-руська матиця», товариства «Руська бесіда», початок української преси («Зоря Галицька», «Правда»).

Реформа 1861 р. у Росії та зростання народницького руху в Росії та в Україні. Заснування в 1860–х роках в Україні культурно-освітніх організацій «Громад» (Київ, Полтава, Чернігів, Харків), їх роль у процесі розвитку української культури.

Гальмування розбудови української національної культури російським царатом, консервативними колами, що відбилося в циркулярі Валуєва про заборону друкування українських книг (1863 р.).

Вплив нових суспільних тенденцій на процес подальшої демократизації і гуманізації різних галузей мистецтва, дедалі яскравішого вияву в ньому національної специфіки.

Чільне місце в літературі постаті Т. Шевченка, вплив його творчості (література, живопис) на весь мистецький процес другої половини XIX ст.

2. Музичне життя. Збагачення музичного життя новими формами,

яскравий вияв ознак демократизації. Розширення функціонування домашніх концертів у середовищі інтелігенції; виникнення музичних гуртків, аматорсько-професійних музичних виконавських колективів. Відкриття перших філармонійних товариств (Київ, Одеса). Нове явище музичного життя – міські концерти: благодійні, на контрактних ярмарках. Виступи у цих концертах відомих артистів з різних країн (концерти Ф. Ліста в Україні, його твори на українські теми).

Функціонування на українських землях різнонаціональних музичних осередків, їх роль у засвоєнні українською культурою досягнень західноєвропейської, російської та польської культур. Німецькі й польські осередки у Львові (німецький та польський театр, консерваторія, товариство «Лютня»); німецьке співоче товариство і осередки російської культури в Києві: організація Київського відділення Імператорського російського музичного товариства (ІРМТ) та музичних курсів при ньому (з 1863 р.), відкриття у Києві оперного театру (1867 р.) та музичного училища (1868 р.). Участь М. Лисенка в діяльності РМТ на його ранньому етапі, зокрема робота в музичному училищі, та відхід від РМТ через його несприйняття української культури. Роль відзначених осередків у засвоєнні українською культурою досягнень західноєвропейської, російської та польської культур, посилення зв'язків із цими культурами.

Складні умови функціонування українського музичного мистецтва, яке концентрувалося переважно в хорових колективах. Роль музичних осередків Київського університету, заснування його студентами просвітницького товариства співів і музики (1859 р.), виникнення студентського хору. Входження в його репертуар українського фольклору; початок виконавсько-диригентської діяльності М. Лисенка з цим колективом (з 1861 р.). Початок традиції влаштування концертів, присвячених пам'яті Т. Шевченка (з 1861 р. за ініціативою М. Лисенка).

Хорова діяльність П. Сокальського в Одесі. Організація хорових гуртків у гімназіях Західної України (Львів, Дрогобич, Перемишль).

Заснування українського хору при товаристві «Руська бесіда» у Львові.

Продовження діяльності аматорських театральних труп в Україні. Український репертуар (твори І. Котляревського та ін.) у трупі І. Штейна в Києві. Важлива роль гастролей трупи К. Шмідгофа в ознайомленні київського глядача з західноєвропейською (італійською, французькою) романтичною оперою (Дж. Россіні, Ф. Буальдєс, Ф. Герольда, Д. Обера та ін.). Виникнення українських театральних труп у Західній Україні (Коломия, 1848 р.; Перемишль, 1848, 1849 рр.), відкриття українського театру при товаристві «Руська бесіда» у 1864 р.

3. Музична фольклористика. Два напрямки в розвитку музичної фольклористики 1840–1860 рр.: 1) Продовження аматорсько-прикладних традицій попереднього періоду у збиранні й виданні збірок народних пісень: збірки А. Єдлічки («Собрание малороссийских народных песен», ч. 1. 1860, ч. 2. 1861 р.), С. Карпенка («Васильковский соловей». 1864 р.) 2) Перші спроби науково-етнографічного підходу до публікації народної пісні у збірці А. Коціпінського Пісні, думки і шумки руського народу на Подоллі. Україні і в Малоросії – В Києві і Кам'янці-Подільському», 1861 р.), А. Маркевича (зокрема, його записи у збірці А. Каменецького «Українські пісні з голосами: Десяток перший», СПб. 1861 р.), О. Потебні (записи у збірці «Українські пісні, видані коштом О. Балліної». СПб, 1864 р.). Нові погляди на фольклор у статті О. Серова «Музыка южно-русских песень» (журнал «Основа», 1861 р., №№ 3–4), де було вміщено гармонізації та аналіз мелодій шести українських народних пісень. Усвідомлення необхідності правильного запису народної пісні та знаходження відповідної для неї стилістики; перші спроби теоретичного осмислення стилістики українського фольклору (О. Серов).

Обумовленість посилення досліджень музичного фольклору у другій половині ХІХ ст. двома чинниками – бурхливим розвитком філологічних досліджень народної творчості (працями так званої «академічної фольклористики») та зростанням громадянської зацікавленості проблемами національного музичного стилю. «Академічна фольклористика» як напрям,

що склався у 1860-ті роки на університетських академічних кафедрах. Його найвідоміші представники – Олександр Веселовський (1838–1906) та Олександр Потебня (1835–1891). Декілька шкіл у межах академічної фольклористики – міфологічна (уже в 1840-х роках), порівняльно-історична, або компаративізм (з 1860-х років), історична (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Роль академічної фольклористики у розвитку музикознавчих досліджень народної творчості (порівняльний аналіз, принципи історизму).

4. Професійне музичне мистецтво (загальний огляд).

Продовження романтичних традицій попереднього періоду в жанрі пісні-романсу (пісні-романси М. Вербицького, С. Гулака-Артемівського, П. Сокальського, М. Маркевича, В. Заремби).

Прояв характерних тенденцій розвитку музичного мистецтва в музично-драматичних творах М. Вербицького («Підгір'яни» та ін.) та опері С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм».

Поширення хорових творів Д. Бортнянського в Західній Україні. Продовження і розвиток його традицій у духовній музиці М. Вербицького. Формування світської хорової музики у творчості М. Вербицького, І. Лаврівського. Патріотичні пісні й кантата М. Вербицького «Заповіт».

Оркестрова творчість М. Вербицького. Активне звертання композиторів до народних пісень у жанрах фортепіанних обробок (В. Заремба), варіаціях (Й. Витвицький, В. Заремба), поетизація народних танців, формування циклічних творів (думка і шумка) та великої форми (рапсодії М. Завадського), поява програмних творів на українську тематику.

5. Розвиток оперного мистецтва. Внесок українських композиторів у розвиток оперного мистецтва в його долисенківський період. Виконавська діяльність та музично-театральна творчість С. Гулака-Артемівського як передумови створення опери «Запорожець за Дунаєм» («Картина степового життя циган», 1851 р., вокально-хореографічний дивертисмент «Українське весілля», 1851 р., водевіль «Ніч напередодні Іванова дня», 1851 р., постановка 1852 р.). Опера «Запорожець за Дунаєм» (1862 р., постановка

1863 р.) – перша кульмінація у становленні української національної опери, підготовлена творчою діяльністю у сфері музичного театру І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Вербицького та поєднанням національних традицій (опера з розмовними діалогами) та досвіду західноєвропейської опери (німецький зінгшпіль, італійська опера буффа). Історичне підґрунтя опери, актуалізація в ній патріотичної ідеї через аналогію з історичними подіями. Романтичні тенденції в опері. Риси лірико-комічного жанру. Музичні характеристики персонажів. Драматургічна майстерність композитора у створенні дуетів Одарки та Карася. Колективний образ народу (хорові й танцювальні номери). Особливості східної лінії. Надзвичайне обдарування С. Гулака-Артемовського як композитора – мелодиста. Правдиві національні образи та яскраво національний стиль опери при майже виключно нецитатному способі «використання» фольклору як видатне досягнення композитора.

Перші оперні спроби П.Сокальського: «Мазепа» (1859 р.) та початок роботи над оперою «Майська ніч, або Утоплена» (1862–1876 рр.). Звернення до української тематики, наслідування традицій «кучкістів» у прагненні реалістично показати життя народу.

Завдання

1. Ознайомитися з матеріалами з історії, літератури та образотворчого мистецтва, виявити зумовленість музично-історичного процесу суспільно-історичним і духовним життям народу; розглянути музичні явища у контексті інших галузей мистецтв, виявити типологічно спільні риси в художній культурі зазначеного періоду.
2. Опрацювати запропоновану літературу, усвідомити особливості відповідного етапу в історії української музики, основні тенденції її розвитку, особливості музично-

історичного процесу, зокрема, у становленні й розвитку національного стилю та різних жанрів музичного мистецтва.

3. Звернути особливу увагу на проблему становлення національного стилю в музичному мистецтві.

Контрольні запитання

1. Які умови суспільно-політичного життя та нові тенденції у суспільній думці вплинули на розвиток українського музичного мистецтва у період 1840–1860-х років?
2. Назвіть основні форми музичного життя відповідного періоду.
3. Як можна охарактеризувати етап 40-х – 60-х років XIX століття в українській музичній фольклористиці?
4. У яких напрямках розвивалося українське музичне мистецтво у цей період?
5. Розкажіть докладніше про розвиток музичного театру.
6. Розкрийте питання історизму опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм».
7. Які риси романтизму спостерігаємо в опері «Запорожець за Дунаєм»?
8. Які саме традиції продовжила опера С. Гулака-Артемівського?
9. У чому проявилася геніальність композитора і унікальність його опери?

Література

1. Загайкевич М. Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості. Львів : Місіонер, 1998. 148 с.
2. Загайкевич М. Музично-театральне життя першої половини XIX ст. // Київ музичний. Київ, 1982. С. 17–28.

3. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість: Посібник для вищих та середніх учбових закладів. Київ : Муз. Україна, 1990. С. 17–21.
4. Історія української музики: в 6 т. Т. 2. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 1989. С. 38–60, 99–114.
5. Історія української літератури ХІХ ст.: У 3 кн. Кн. 1. Київ, 1995.
6. Історія українського мистецтва: В 6 т. Т. 4. Кн. 2. Київ, 1970.
7. Карышева Т. П. Сокальский. Жизнь и творчество. Москва. 1984.
8. Кауфман Л. С. С. Гулак-Артемовський. Київ : Муз. Україна, 1973. 38 с.
9. Кияновська Л. «Перемиська школа» як культурологічний феномен // Вісник Львів. Ун-ту. Серія мист-во, 2007. Вип. 7. С. 65–71.
10. Корній О. П. Історія української музики. Ч. 3. Київ – Харків – Нью-Йорк, 2001. С. 101–149; 199–208.
11. Кузьмін М. Забуті сторінки музичного життя Києва. Київ : Муз. Україна, 1972.
12. Серов А. Н. Музыка южнорусских песен // Серов А. Н. Избранные статьи. Москва – Ленинград, 1950. Т. 1. С. 109–128.
13. Рубан В. Український портретний живопис першої половини ХІХ ст. Київ, 1984.